

مقایسه نظام‌های رده‌بندی منابع کتابخانه‌ای

ده‌دهی دیویی، کتابخانه کنگره،

کتابشناختی بلیس و کولن

با ملاک‌های رده‌بندی

هادی هراتی^۱

چکیده

هدف: هدف این پژوهش بررسی و مقایسه رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای ده‌دهی دیویی، کتابخانه کنگره، آن کتابشناختی بلیس و کولن رانگانانان با ملاک‌های یک رده‌بندی مناسب است. روش: این پژوهش با استفاده از روش پیمایشی و مطالعه کتابخانه‌ای انجام شده است. ملاک‌های مورد استفاده برای مقایسه رده‌بندی‌ها ابتدا از مطالعه منابع مختلف گردآوری و سپس سیاهه واریسی به دست آمده از طریق مشورت با چند تن از متخصصان حوزه فهرست‌نویسی و رده‌بندی اصلاح و تکمیل گردید. سپس داده‌های پژوهش با استفاده از سیاهه واریسی که در اختیار جامعه پژوهش قرار گرفت، گردآوری شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد اکثر رده‌بندی‌های مطرح و مشهور بر اساس تعصبات منطقه‌ای، سیاسی و مذهبی بنا نهاده و گسترش یافته‌اند نه بر اساس اصول فلسفی و منطقی و نه بر اساس کارایی جهانی آن‌ها؛ همچنین با مقایسه رده‌بندی‌ها با ملاک‌های مورد نظر مشخص گردید که رده‌بندی کولن رانگانانان در بین سایر رده‌بندی‌ها مناسب‌ترین رده‌بندی برای کتابخانه است، هر چند بنا به دلایلی نتوانست به صورت گسترده مورد استفاده قرار گیرد. اصالت / ارزش: این پژوهش به مقایسه رده‌بندی‌های مورد نظر با ملاک‌های یک رده‌بندی مناسب می‌پردازد که با این مقایسه عیار واقعی هر رده‌بندی سنجیده می‌شود.

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و کارشناس ارشد سفارشات مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

کلمات کلیدی: ارزیابی رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای، رده‌بندی ده‌دهی دیویی، رده‌بندی کتابخانه کنگره، رده‌بندی کتابشناختی بلیس، رده‌بندی کولن

مقدمه

از زمانی که مدارک و کتاب‌ها در قالب مرکز اسناد یا کتابخانه گردآوری شدند فکر سازمان‌دهی آن‌ها ذهن بشر را به خود مشغول کرده بود. هر چه بر حجم این مدارک افزوده می‌گردید، چگونگی سازمان‌دهی و استفاده از آن‌ها با چالش جدی‌تری روبرو می‌شد. جهت رفع این چالش و مهیا شدن شرایط استفاده از مدارک، رده‌بندی منابع از دوران باستان در کتابخانه‌ها هرچند به صورت ابتدائی، مطرح بوده است.

رده‌بندی دیویی پراستفاده‌ترین طرح رده‌بندی در جهان است که در اکثر کتابخانه‌ها به خصوص کتابخانه‌های آموزشگاهی و عمومی ۱۴۰ کشور جهان کاربرد دارد (مجیدی، ۱۳۸۳). دیویی طرح در خود از طرح ویلیام توری هریس^۲ با اندک تغییر اقتباس می‌کند که طرح هریس بر اساس طرح فرانسیس بیکن بناشده بود.

برای طراحی رده‌بندی کتابخانه کنگره امریکا، جیمز سی. ام. هانسون^۳ و چارلز مارتل^۴، کتابداران کتابخانه کنگره رده‌بندی‌های موجود آن زمان یعنی رده‌بندی ده‌دهی دیویی، رده‌بندی گسترش‌پذیر کاتر و طرح هال از هارتویگ^۵ را بررسی کردند. رده‌بندی دیویی به این دلیل که دیویی اجازه نداد در نظامش تغییراتی در جهت سازگاری با مجموعه کتابخانه کنگره ایجاد کنند، موردقبول قرار نگرفت. طرح هال نیز به علت تأثیرپذیری بیش‌ازحد از فلسفه آلمان رد شد. برای پذیرش طرح کاتر نیز می‌بایست اصلاحاتی در طرح صورت می‌گرفت. کاتر بسیار به این مسئله کمک کرد و از تغییر در طرحش استقبال نمود (حیاتی، جوکار و برهمند، ۱۳۹۰)؛ بنابراین طرح کاتر پایه نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره را شکل داد.

رده‌بندی کولن^۶ توسط شیالی راماریتا رانگاناتان^۷، کتابدار برجسته هندی که از جانب بسیاری، مهم‌ترین نظریه‌پرداز حوزه رده‌بندی به حساب می‌آید، ساخته و پرداخته شد. اولین ویرایش آن در سال ۱۹۳۳ منتشر شد و ویرایش هفتم یعنی آخرین ویرایش آن شامل ۳۴ رده اصلی است. رده‌بندی کتابشناختی^۸ طرح رده‌بندی مبسوطی است که توسط هنری اولین بلیس^۹، کتابدار مشهور آمریکایی، طراحی شد و اولین بار در سال ۱۹۰۳ توسط او در دانشگاه نیویورک به کار

2. William Torrey Harris
3. James C. M. Hanson
4. Charles Martel
5. Hartwig
6. Colon Classification
7. Shiyali Ramamrita Ranganathan
8. Bibliographic Classification
9. Henry Evelyn Bliss

گرفته شد. این رده‌بندی با الهام از طرح کولن ارائه شد و تلفیقی از طرح‌های شمارشی و چهریزه ای است که جنبه‌های شکلی، مکانی، زمانی و زبانی موضوعات را مدنظر قرار داده است (حیاتی و دیگران، ۱۳۹۰). این رده‌بندی دارای ۲۶ رده (A-Z) و یک پیش رده (۱/۹) برای زیررده شکلی است که در سراسر طرح قابل استفاده است. ویژگی مهم این طرح تأمین مکان‌های جایگزین برای بسیاری از موضوع‌ها، به تناسب دیدگاه کتاب یا نیاز کتابخانه خاص است؛ در نتیجه، کتابی درباره تاریخ اقتصاد ممکن است در موضوع تاریخ یا در موضوع اقتصاد جای گیرد. برای نشانه‌ها از تمام حروف الفبای انگلیسی، برای تقسیم‌های فرعی جغرافیایی از حروف کوچک، و برای تقسیم‌های شکلی از اعداد استفاده شده است (حری، نشاط و رجبی، ۱۳۸۱).

در خصوص بررسی و مقایسه برخی از رده‌های نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای پژوهش‌هایی صورت گرفته است که در ادامه بیان می‌شوند.

تاجر (۱۳۸۳) در پایان‌نامه خود ساختار سلسله مراتبی راهنمای موضوعی یا هو^{۱۰}، اپن دایرکتوری^{۱۱} و لوک‌اسمارت^{۱۲} را با طرح رده‌بندی ده‌دهی دیویی در ده موضوع انتخابی، مقایسه نمود. نتایج نشان داد که موقعیت سلسله مراتبی و نیز فراوانی موضوعات فرعی در طرح رده‌بندی ده‌دهی دیویی با راهنماهای موضوعی متفاوت است و گستردگی و عمق ساختار سلسله مراتبی راهنمای موضوعی لوک‌اسمارت از بقیه بیشتر است. همچنین طرح رده‌بندی ده‌دهی دیویی دارای قابلیت‌هایی چون عمومی بودن، وجود ساختار سلسله مراتبی قابل گسترش از طریق شماره‌سازی، پیوند به دیگر طرح‌های موضوعی و انتقال بین زبان‌ها است که آن را برای سازمان‌دهی مؤثر منابع اینترنتی مناسب می‌سازد.

فرشچی (۱۳۸۴) در پژوهشی دیگر به بررسی تطبیقی رده تاریخ در اصطلاح‌نامه فرهنگی فارسی (اصفا) و رده DSR (تاریخ ایران) و رده‌بندی ده‌دهی دیویی پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که رده DSR و رده‌بندی ده‌دهی دیویی حجم وسیعی از شماره‌ها و موضوع‌ها را به اسامی خاص فرمانروایان و اعلام اختصاص داده‌اند در حالی که اصفا موضوعات را اصل قرار داده است نه اعلام تاریخی و جغرافیایی را. موضوعات در رده DSR (تاریخ ایران) و رده‌بندی دیویی از یک نظم منطقی تبعیت می‌کند و نظم الفبایی آن‌ها در درجه دوم اهمیت قرار دارد و عدم ترکیب مفاهیم مختلف از ویژگی‌های عمومی آن‌هاست؛ در مقابل از ویژگی‌های اصطلاح‌نامه‌ها و از جمله آن‌ها اصفا آن است که عمق اطلاعات را در قالب اصطلاحات مشخص می‌کند و یک وحدت معنایی در هنگام بازیابی حاصل می‌شود و نظم الفبایی در درجه اول اهمیت قرار دارد. به‌طور کلی اصفا از جهت کمیت و کیفیت بهتر از رده DSR (تاریخ ایران) و رده‌بندی ده‌دهی دیویی عمل نموده است.

مختار پور (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی گسترش رده تاریخ ایران در نظام رده‌بندی ده‌دهی

10. Yahoo

11. The Open Directory

12. Looksmart

دیویی و مقایسه آن با گسترش رده تاریخ در نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره پرداخت. نتایج نشان داد با وجود آنکه هر دو گسترش رده تاریخ ایران در دو نظام دیویی و کنگره توسط کتابخانه ملی ایران و به همت کامران فانی انتشار یافته‌اند، چه به لحاظ حجم و چه به لحاظ تعداد شماره‌های اختصاص داده‌شده به هر یک از مدخل‌ها، اختلاف چشمگیری با یکدیگر دارند. این پژوهش دلایلی را که نگارنده هر دو گسترش (یعنی کامران فانی) در توجیه اختلاف یادشده ذکر کرده است، مورد نقد و بررسی قرار داد و مشکلات و نارسایی‌هایی را که ممکن است کتابخانه‌ها به هنگام استفاده از گسترش رده تاریخ ایران در نظام دیویی با آن مواجه شوند، در قالب مثال‌های متعدد تشریح نمود.

باربارا (Barbara L, ۱۹۷۳) در پایان‌نامه خود با عنوان «مقایسه و ارزیابی دو رده‌بندی حقوق: رده K کتابخانه کنگره و رده K کتابخانه حقوق شهر لس‌آنجلس» به این نتیجه دست یافت که رده حقوق رده‌بندی کتابخانه کنگره مفصل و پیچیده‌تر از رده حقوق در رده‌بندی کتابخانه حقوق لس‌آنجلس است. رده‌بندی کتابخانه کنگره منابع ردیف اول و دوم در حوزه حقوق را با یکدیگر ترکیب می‌کند ولی رده‌بندی کتابخانه حقوق لس‌آنجلس منابع ردیف اول را در رده KA و منابع ردیف دوم را در رده KB سازمان‌دهی می‌کند. هر دو طرح رده‌بندی، با داشتن نمایه‌ای مناسب، رده‌بندی‌های مناسبی برای سازمان‌دهی منابع حقوق ایالات متحده هستند.

بوری (Bury, ۱۹۸۴) مقایسه‌ای بین رده‌بندی کتابخانه ملی پزشکی با رده H رده‌بندی بلیس انجام داد. در این پژوهش ۱۲ ویژگی برای یک رده‌بندی مناسب در نظر گرفته شد که عبارت‌اند از: مبنای نظری، نظم و ترتیب، جامعیت، جذابیت، سازگاری، واژگان علمی و تخصصی، نمایش روابط، انسجام، به خاطر سپاری، سهولت استفاده، ویرایش یا تجدیدنظر و استفاده عملی. رده‌بندی بلیس در همه این معیارها به جزء معیار «به خاطر سپاری» برتری محسوسی از خود نشان داد. همچنین مشخص شد که رده‌بندی بلیس شماره‌های اخص و جزئی به موضوعات می‌دهد؛ هرچند این امر باعث طولانی شدن رده‌ها می‌شود. در مقابل رده‌بندی کتابخانه ملی پزشکی فاقد ویژگی دادن شماره‌های اخص به موضوعات است و همچنین وجود دو مکان برای برخی از موضوعات باعث عدم انسجام آن شده است. با مقایسه نمایه‌های دو طرح مشخص شد که رده‌بندی بلیس دارای واژه‌های نمایه‌ای بیشتری نسبت به رده‌بندی کتابخانه ملی پزشکی است.

در پژوهشی دیگر چانگ (Chang, ۲۰۱۲) طرح‌های رده ادبیات در رده‌بندی ده‌دهی دیویی و رده‌بندی جدید کتابخانه‌های چین را مقایسه نمود. طرح دیویی رده ادبیات را به‌عنوان رده‌ای مجزا از زبان قرار داده است در حالی که رده‌بندی جدید کتابخانه‌های چین دو حوزه زبان و ادبیات با کلیه زیرموضوع‌های آن را در یک رده قرار داده است. طرح دیویی بر ادبیات انگلیسی تأکید دارد و آثار ادبی را به‌وسیله زبان و سپس فرم و دوره تاریخی نظم می‌دهد؛ در مقابل، رده‌بندی جدید کتابخانه‌های چین با تمرکز بر ادبیات چینی، آثار ادبی را بر اساس کشور و سپس فرم آن مرتب می‌کند؛ بنابراین هر دو طرح بر ادبیات قومی تمرکز کرده‌اند و دارای تقسیم‌های سلسله‌مراتبی زیادی هستند.

با بررسی منابع مختلف مشخص شد که تاکنون مقایسه‌ای بین چند رده‌بندی کتابخانه‌ای باهم صورت نگرفته است و تحقیقات انجام‌شده به‌صورت بررسی جزئی و تفاوت‌های برخی رده‌های خاص و یا مقایسه دو رده‌بندی خاص با یکدیگر و یا یک رده‌بندی با سایر روش‌های سازمان‌دهی اطلاعات است. این مقاله با رویکردی جدید به مقایسه رده‌بندی‌های مطرح کتابخانه‌ای با یکدیگر می‌پردازد.

هدف رده‌بندی، کنار هم قرار دادن منابع هم‌موضوع کتابخانه و دسترسی منظم و مطابق قاعده به منابع موجود در قفسه‌ها است. طی دوره‌های مختلف، رده‌بندی‌های مختلفی برای سازمان‌دهی منابع کتابخانه طراحی شده‌اند که هر کدام مزایا و معایبی داشته‌اند. گسترش و استفاده گسترده از رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای در عصر حاضر نمی‌تواند به دلیل مزایای این رده‌بندی‌ها باشد بلکه عوامل مختلفی در این امر مؤثر است که در این پژوهش به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

هدف این پژوهش بررسی و مقایسه رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای ده‌دهی دیویی، کنگره، بلیس و کولن رانگاناتان با ملاک‌های یک رده‌بندی مناسب است که با استفاده از روش پیمایشی و مطالعه کتابخانه‌ای انجام‌شده است. جهت جمع‌آوری داده‌ها علاوه بر مرور متون و منابع مختلف، تعداد ۱۰ نفر از متخصصان حوزه سازمان‌دهی، فهرست‌نویسی و رده‌بندی منابع به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند که شامل پنج عضو هیات علمی دانشگاه فردوسی و پنج کارشناس مشغول به فعالیت در بخش فهرست‌نویسی کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی بودند و با استفاده از سیاهه واریسی تهیه‌شده، که در پیوست آمده است از آن‌ها نظرخواهی گردید.

همچنین، این پژوهش تلاشی برای پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است:

آیا تفاوت معنی‌داری بین رده‌بندی‌های مختلف کتابخانه‌ای ده‌دهی دیویی، کتابخانه کنگره، بلیس و کولن رانگاناتان در مقایسه با ملاک‌های رده‌بندی وجود دارد؟
آیا رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای گسترش‌یافته امروزی یعنی رده‌بندی‌های ده‌دهی دیویی و کتابخانه کنگره بر اساس اصول علمی و شایستگی‌هایی که دارند مورد استفاده قرار گرفته‌اند؟

مقایسه رده‌بندی‌های مورد مطالعه با ملاک‌های یک طرح رده‌بندی مناسب

رده‌بندی کتابخانه‌ای باید داری ویژگی‌هایی باشد تا بتواند اهداف خود را به‌درستی انجام دهد. در منابع مختلف ویژگی‌ها و ملاک‌های مختلفی برای یک رده‌بندی کتابخانه‌ای مناسب ذکر شده است که بیشتر آن ملاک‌ها دارای همپوشانی بودند. ملاک‌ها و ویژگی‌های مختلف طرح‌های رده‌بندی از منابع برداشت گردید و پس از مشورت با متخصصان سازمان‌دهی و فهرست‌نویسی، درنهایت ده ملاک یک رده‌بندی کتابخانه‌ای مناسب انتخاب و رده‌بندی‌های مورد مطالعه با این ملاک‌ها مقایسه گردید. این ملاک‌ها در جدول (۱) نشان داده شده‌اند.

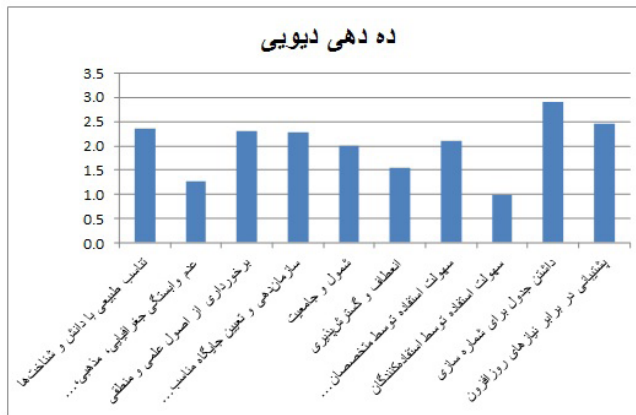
جدول ۱: ملاک‌ها و ویژگی‌های یک رده‌بندی مناسب

ردیف	ملاک	توضیحات
۱	تناسب طبیعی با دانش و شناخت‌ها	ترتیب موضوعات نظام رده‌بندی با واقعیت خارجی منطبق و دارای نمود واقعی باشد.
۲	عدم وابستگی جغرافیایی، مذهبی، سیاسی و...	این ویژگی باعث استفاده همه کشورها و ملت‌ها و مناطق جغرافیایی دنیا با هر دین، مذهب، اعتقاد و هر سیاستی از طرح رده‌بندی می‌شود.
۳	برخورداری از اصول علمی و منطقی	طرح رده‌بندی بر پایه اصول علمی بنا شده باشد و منطق نیز آن را بپذیرد.
۴	سازمان‌دهی و تعیین جایگاه مناسب منابع و آسان کردن دسترسی به کتاب	هدف اصلی طرح رده‌بندی، سازمان‌دهی منابع جهت دسترسی سریع و آسان به آن‌ها در موقع نیاز است؛ بنابراین تعیین مکان مناسب منابع یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های یک رده‌بندی است.
۵	شمول و جامعیت	طرح رده‌بندی دربردارنده تمام موضوعات دانش بشری باشد و همچنین تمام فروعات یک موضوع را در رده مربوطه بیاورد.
۶	انعطاف و گسترش‌پذیری	انعطاف و گسترش‌پذیری نسبت به موضوعات جدید
۷	سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان‌دهی منابع	فهرست‌نویسان بتوانند با استفاده طرح رده‌بندی منابع مختلف را به سهولت سازمان‌دهی کنند.
۸	سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان	تمام تلاش برای سازمان‌دهی منابع، استفاده توسط استفاده‌کنندگان نهایی است بنابراین یک طرح رده‌بندی باید به‌گونه‌ای منابع را سازمان‌دهی و رده‌بندی کند که استفاده‌کننده بتواند با سهولت از آن استفاده نماید.
۹	داشتن جدول برای شماره‌سازی	امکان ترکیب چهریزه‌های یک موضوع یا اثر باعث می‌شود که بتوان برای موضوعات فرعی و جزئی هم شماره رده‌بندی خاص خود را اختصاص داد بدون اینکه یک طرح حجیم و عظیم داشته باشیم.
۱۰	پشتیبانی در برابر نیازهای روزافزون	روزآمدسازی و ویرایش طرح رده‌بندی

در ادامه رده‌بندی‌های مورد مطالعه در این مقاله با ملاک‌های رده‌بندی مقایسه شده است. لازم به

ذکر است در نمودارها، اعداد ۰ الی ۴ نشان داده شده بر روی محور عمودی بیانگر میزان انطباق ملاک خاص با رده بندی مورد نظر است، که ۰ معادل به هیچ وجه، ۱ معادل کم، ۲ معادل متوسط، ۳ معادل زیاد و ۴ معادل کاملاً می باشد.

رده بندی ده دهی دیویی: همان طور که در نمودار (۱) مشاهده می شود، طبق نظر متخصصان، در این رده بندی ملاک ۹ (داشتن جدول برای شماره سازی) دارای بیشترین و ملاک ۸ (سهولت استفاده توسط استفاده کنندگان) دارای کمترین امتیاز نسبت به سایر ملاک ها هستند.

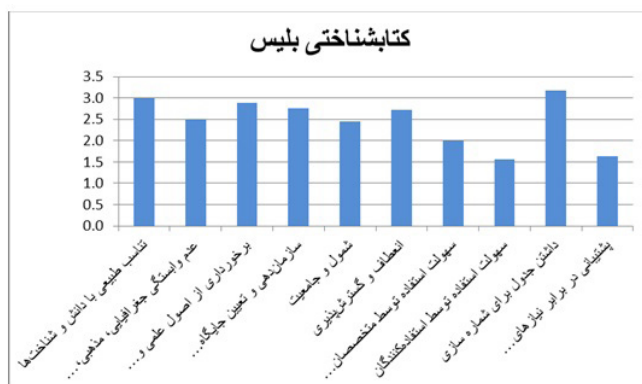
نمودار ۱: مقایسه رده بندی ده دهی دیویی با ملاک های

رده بندی کتابخانه کنگره: در نمودار (۲) مقایسه این رده بندی با ملاک های رده بندی از نظر جامعه پژوهش، بیانگر این است که در رده بندی کتابخانه کنگره، ملاک ۷ (سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان دهی اطلاعات) با امتیاز زیاد دارای بهترین وضعیت و ملاک ۲ (عدم وابستگی) دارای کمترین امتیاز است. کاملاً رعایت شده اند

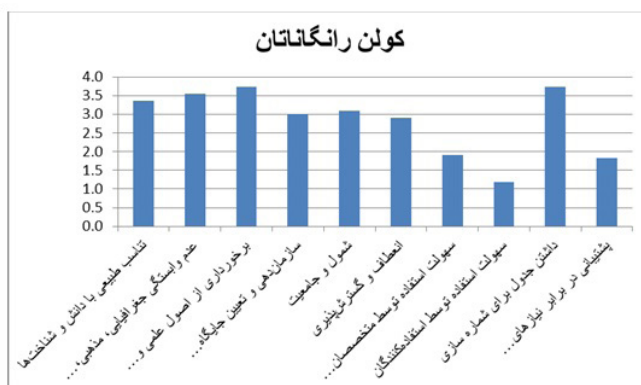
نمودار ۲: مقایسه رده بندی کتابخانه کنگره با ملاک های رده بندی

رده‌بندی کتابشناختی بلیس: از مقایسه این رده‌بندی با ملاک‌های موردنظر مشخص گردید که از لحاظ داشتن جدول و خصوصیات چهریزه ای (ملاک ۹) بهترین و از لحاظ سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان (ملاک ۸) و پشتیبانی در برابر نیازهای روزافزون (ملاک ۱۰) ضعیف‌ترین وضعیت را داراست (نمودار ۳).

نمودار ۳: مقایسه رده‌بندی کتابشناختی بلیس با ملاک‌های رده‌بندی

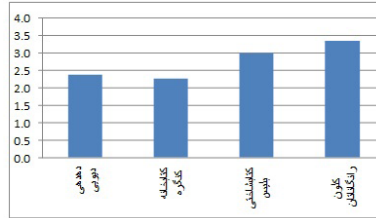
رده‌بندی کولن: با دقت در نمودار (۴) مشاهده می‌شود که این رده‌بندی در مقایسه با ملاک‌های موردنظر وضعیت خوبی دارد و فقط از لحاظ سه ملاک ۷ (سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان‌دهی اطلاعات)، ۸ (سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان) و ۱۰ (پشتیبانی در برابر نیازهای روزافزون) ضعیف و پایین‌تر از وضعیت متوسط است ولی سایر ملاک‌های رده‌بندی در رده‌بندی کولن نزدیک به وضعیت امتیاز زیاد و بالاتر هستند؛ بخصوص ملاک‌های ۲ (عدم وابستگی)، ۳ (برخورداری از اصول علمی و منطقی) و ۹ (داشتن جدول برای شماره سازی) که کاملاً در این رده‌بندی نمود می‌یابند.

نمودار ۴: مقایسه رده‌بندی کولن رانگاناتان با ملاک‌های رده‌بندی

در ادامه بر اساس هر یک از ملاک‌های رده‌بندی، چهار رده‌بندی مورد مطالعه با یکدیگر مقایسه می‌شوند.

ملاک ۱ (تناسب طبیعی با دانش و شناخت‌ها): در این ملاک همان‌طور که در نمودار (۶) دیده می‌شود، طبق نظر متخصصان، رده‌بندی کولن با وضعیت زیاد، بهترین حالت را دارد و رده‌بندی کتابخانه کنگره دارای تناسب کمی با دانش‌ها و نمود خارجی آن‌هاست.

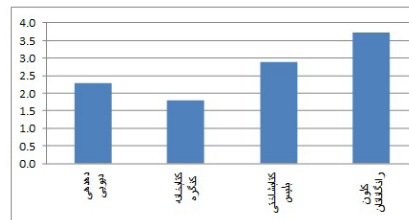
نمودار ۶: تناسب طبیعی با دانش و شناخت‌ها

ملاک ۲ (عدم وابستگی جغرافیایی، مذهبی، سیاسی و...): با توجه به نتایج نمودار ۷، رده‌بندی کولن با وضعیت کاملاً عدم وابستگی، بهترین حالت را دارد و رده‌بندی کتابخانه کنگره دارای بیشترین وابستگی و تعصب ملی، منطقه‌ای و مذهبی است.

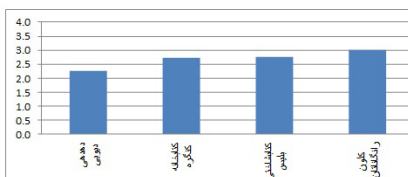
نمودار ۷: عدم وابستگی جغرافیایی، مذهبی، سیاسی و...

ملاک ۳ (برخورداری از اصول علمی و منطقی): در این ویژگی رده‌بندی کولن بهترین وضعیت و رده‌بندی کتابخانه کنگره با امتیاز کم، پایین‌ترین وضعیت را دارا است (نمودار ۸).

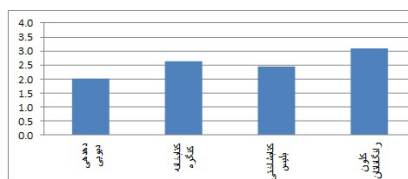
نمودار ۸: برخورداری از اصول علمی و منطقی

ملاک ۴ (سازمان‌دهی و تعیین جایگاه مناسب منابع و آسان کردن دسترسی به کتاب): در این ملاک همان‌طور که در نمودار (۹) دیده می‌شود، رده‌بندی کلون با وضعیت زیاد، بهترین رده‌بندی است و رده‌بندی ده‌دهی دیوبی تقریباً در وضعیت متوسط است.

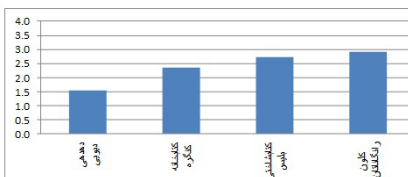
نمودار ۹: سازمان‌دهی و تعیین جایگاه مناسب منابع و آسان کردن دسترسی به کتاب

ملاک ۵ (شمول و جامعیت): در این ملاک رده‌بندی کلون بهترین وضعیت را دارد و دارای ویژگی جامعیت و توجه به جزئیات موضوعی است، در مقابل رده‌بندی ده‌دهی دیوبی با وضعیت متوسط دارای کمترین امتیاز است (نمودار ۱۰).

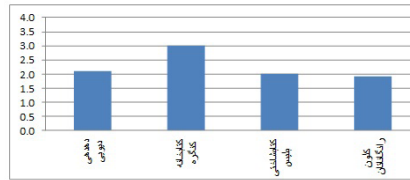
نمودار ۱۰: شمول و جامعیت

ملاک ۶ (انعطاف و گسترش‌پذیری نسبت به موضوعات جدید): در این ویژگی دو رده‌بندی کتابشناسی بلیس و کلون در وضعیت نزدیک به زیاد قرار دارند و رده‌بندی ده‌دهی دیوبی در وضعیت بین کم و متوسط دارای کمترین امتیاز است (نمودار ۱۱).

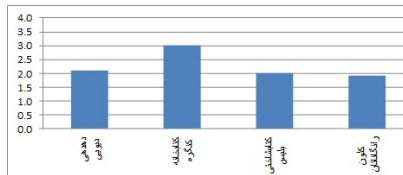
نمودار ۱۱: انعطاف و گسترش‌پذیری نسبت به موضوعات جدید

ملاک ۷ (سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان‌دهی اطلاعات): هر چه رده‌بندی شمارشی‌تر باشد یعنی شماره رده‌ها از قبلاً مشخص باشد و کار فهرست‌نویس استفاده از آن شماره‌های مشخص باشد، مطمئناً استفاده از آن رده‌بندی برای متخصص سازمان‌دهی راحت‌تر است. رده‌بندی کتابخانه کنگره به دلیل اینکه شمارشی‌ترین رده‌بندی است، دارای بیشترین سهولت استفاده نیز هست؛ برعکس استفاده از رده‌بندی‌های تحلیلی- ترکیبی و چهریزه‌ای مانند رده‌بندی کولن به دلیل ساختار تحلیلی شماره‌های رده‌بندی در آن‌ها مشکل است (نمودار ۱۲).

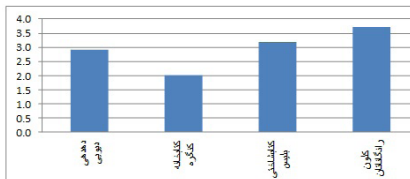
نمودار ۱۲: سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان‌دهی اطلاعات

ملاک ۸ (سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان): در این ویژگی، طبق نظر متخصصان، رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره با امتیاز متوسط، آسان‌ترین رده‌بندی برای استفاده توسط استفاده‌کنندگان است و رده‌بندی دیویی به دلیل خاصیت اعشاری و همچنین، رده‌بندی کولن و کتابشناختی بلیس به دلیل خاصیت تحلیلی- ترکیبی آن‌ها به لحاظ سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان مناسب نیستند (نمودار ۱۳).

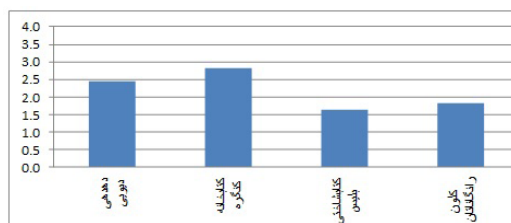
نمودار ۱۳: سهولت استفاده توسط استفاده‌کنندگان

ملاک ۹ (داشتن جدول برای شماره سازی و امکان ترکیب چهریزه‌های یک موضوع یا اثر): همان‌طور که در نمودار (۱۴) مشاهده می‌شود، در این ویژگی همهٔ چهار رده‌بندی مورد مطالعه از وضعیت متوسط به بالا برخوردارند و رده‌بندی کولن بهترین وضعیت انطباق با این ویژگی را دارد.

نمودار ۱۴: داشتن جدول برای شماره سازی (امکان ترکیب چهریزه‌های یک موضوع یا اثر)

ملاک ۱۰ (پشتیبانی در برابر نیازهای روزافزون و روزآمدسازی): از بین چهار رده‌بندی ظاهر شده در نمودار (۱۵) با توجه به بررسی متون و نظر جامعه پژوهش، رده‌بندی‌های کولن و بلیس کمترین روزآمدسازی و پشتیبانی را دارند و رده‌بندی کتابخانه کنگره از بیشترین حمایت سازمانی و روزآمدسازی در ویرایش برخوردار است. دلیل عدم روزآمدسازی رده‌بندی‌های کولن و کتابشناختی بلیس با وجود داشتن متصدی، احتمالاً به خاطر کاربرد و استفاده کمتری است که از این رده‌بندی‌ها می‌شود.

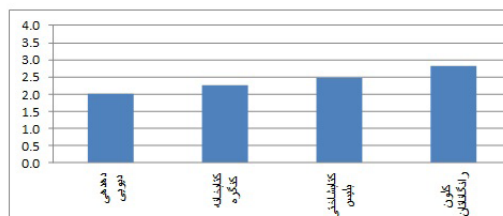

نمودار ۱۵: پشتیبانی در برابر نیازهای روزافزون و روزآمدسازی

میانگین همه ملاک‌ها: در انتها میانگین میزان انطباق چهار رده‌بندی مورد مطالعه با ده ملاک یک رده‌بندی مناسب، بررسی شد و همان‌طور که در جدول ۴ و نمودار (۱۶) آمده است، رده‌بندی کولن با امتیاز $2/8$ یعنی نزدیک به شاخص زیاد، بهترین رده‌بندی کتابخانه‌ای است و رده‌بندی ده‌دهی دیوپی در رتبه چهارم قرار گرفت.

جدول ۴: مقایسه میانگین همه ملاک‌های رده‌بندی در مورد مطالعه (۰ تا ۴)

ده‌دهی دیوپی	کتابخانه کنگره	کتابشناختی بلیس	کولن رانگانان
۲	$2/3$	$2/5$	$2/8$

نمودار ۱۶: مقایسه میانگین همه ملاک در رده‌بندی‌های مورد مطالعه

پاسخ به سؤالات پژوهش

سؤال ۱: آیا تفاوتی بین رده‌بندی‌های مختلف کتابخانه‌ای ده‌دهی دیویی، کتابخانه کنگره، بلیس و کولن در مقایسه با ملاک‌های رده‌بندی وجود دارد؟

با مقایسه رده‌بندی‌های موردنظر با ملاک‌های یک رده‌بندی مناسب، مشخص شد که بین این رده‌بندی‌ها تفاوت وجود دارد و بهترین رده‌بندی کتابخانه‌ای، رده‌بندی کولن است. اکنون ممکن است این سؤال مطرح شود که اگر رده‌بندی کولن بهترین رده‌بندی است، چرا دارای کمترین کاربرد و استفاده در جهان نسبت به رده‌بندی‌های ده‌دهی دیویی و کتابخانه کنگره است؟ برای پاسخ به این سؤال سه دلیل اصلی می‌توان ذکر کرد:

۱. رده‌بندی کولن هیچ‌گاه از حمایت سازمانی بزرگ از نظر مالی، سیاسی و تبلیغاتی برخوردار نگردید؛ درحالی‌که رده‌بندی کتابخانه کنگره و رده‌بندی دیویی از حمایت کتابخانه کنگره برخوردار بودند؛

۲. این رده‌بندی زمانی مطرح شد که بیشتر کتابخانه‌ها بر اساس یکی از نظام‌های پیشین منظم شده بودند (حری و دیگران، ۱۳۸۱).

۳. طرح‌هایی که بر اساس نظمی فلسفی تدوین شده‌اند موفقیت کمتری داشته‌اند ولی طرح‌هایی که از اصل سهولت عمل پیروی کرده‌اند، بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند (تامپسون، ۱۳۶۶).

سؤال ۲: آیا رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای گسترش یافته امروزی یعنی رده‌بندی‌های ده‌دهی دیویی و کتابخانه کنگره بر اساس اصول علمی و شایستگی‌هایی که دارند مورد استفاده قرار گرفته‌اند؟ پاسخ به این سؤال با توجه به نتایج پژوهش منفی است، زیرا نتایج نشان داد رده‌بندی‌هایی مانند کولن و بلیس وضعیت مناسب و بهتری دارند؛ با این تفاسیر سؤالی که ممکن است پیش بیاید این است که دلایل استفاده وسیع از دو رده‌بندی دیویی و کنگره چیست؟ عواملی که باعث مقبولیت و گسترش جهانی طرح‌های رده‌بندی دیویی و کنگره شدند عبارت‌اند از:

۱. نیاز مبرم: رشد مجموعه کتابخانه با توجه به اختراع چاپ و کاغذ و افزایش حجم کتاب، کتابخانه‌ها و فشار روزافزون جامعه برای دریافت کتاب، باعث شد کتابداران قرن نوزدهم و بیستم به دنبال شیوه‌ای باشند که هر چه زودتر نیاز آن‌ها را برطرف کند. در چنین اوضاع و احوالی بود که دیویی طرح خود مبنی بر تنظیم کتاب‌ها بر اساس موضوع‌های کلی را ارائه داد؛ بنابراین زمینه پذیرش چنین طرحی مهیا بود. پس از پذیرش نیز دو عامل مانع دوری کتابخانه‌ها از آن طرح‌ها شد: اول: عادت کردن و انس گرفتن؛ دوم: تکرار هزینه‌ها و خستگی ذهنی در صورت تغییر این طرح و جایگزین طرحی دیگر؛

۲. مذهب (تعصب کلیسا): ثبات شهرها و جوامع در قرون وسطی توسط کلیسا تأمین می‌شد و کتابخانه‌ها از تأسیسات سازمانی کلیسا محسوب می‌گردید و نفوذ افکار و فلسفه تعصب‌آمیز کلیسا در اداره کتابخانه‌ها و حتی طرح‌های رده‌بندی علوم کاملاً مشهود بود و این تعصبات باعث طرفداری از این طرح‌ها شد؛ به عبارتی دیگر یکی از عوامل دوام و استفاده از این طرح‌های رده‌بندی،

حمایت رهبران کلیسا از آن‌ها بود؛

۳. قدرت حاکم (دولت و سیاست): قدرت و حمایت دولت‌های حاکم از این طرح‌ها باعث گسترش آن‌ها شد (مقدم، ۱۳۷۳).

۴. تولید مبانی و مباحث فلسفی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشور امریکا و حضور استادان آمریکایی در بیشتر کشورهای رو به رشد، در آغاز شکل‌گیری رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی از دیگر عوامل گسترش و استفاده جهانی از این دو طرح رده‌بندی شد (مطلبی، ۱۳۸۹).

نتیجه‌گیری

۱. با مقایسه رده‌بندی‌های ده‌دهی دیویی، کتابخانه کنگره، کتابشناختی بلیس و کولن با ملاک‌های یک رده‌بندی مناسب، مشخص شد که بهترین رده‌بندی کتابخانه‌ای، رده‌بندی کولن رانگاناتان است.

۲. نتایج بررسی متون و نظرسنجی جامعه پژوهش نشان داد، اکثر رده‌بندی‌های مطرح و مشهور بر اساس تعصبات منطقه‌ای، سیاسی و مذهبی بنا نهاده و گسترش یافته‌اند نه بر اساس اصول فلسفی و منطقی و نه بر اساس کارایی جهانی آن‌ها؛

۳. طرح‌هایی که بر اساس نظمی فلسفی تدوین شده‌اند موفقیت کمتری داشته‌اند ولی طرح‌هایی که از اصل سهولت عمل پیروی کرده‌اند، بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند (تامپسون، ۱۳۶۶)؛

۴. تغییر و یا ایجاد یک رده‌بندی - هرچند کاملاً منطقی، علمی و عملی باشد - با توجه به نیاز به حمایت‌های سازمانی، تغییر نگرش کتابداران، و طاقت‌فرسا بودن اجرای آن بسیار مشکل و زمان‌بر است.

منابع

۱. تاجر، پگاه. (۱۳۸۳). "مقایسه ساختار سلسله مراتبی راهنماهای موضوعی Yahoo، The Open Directory (TOD) و Looksmart با طرح رده‌بندی ده‌دهی دیویی در ۱۰ موضوع انتخابی." پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۲. تامپسون، جیمز. (۱۳۶۶). تاریخ اصول کتابداری. (حقیقی، محمود، مترجم). تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

۳. حری، عباس؛ نشاط، نرگس؛ و رجبی، محمدحسن. (۱۳۸۱). دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

۴. حیاتی، زهیر؛ جوکار، طاهره؛ و برهمند، نیلوفر. (۱۳۹۰). سازمان‌دهی مواد ۴: با تأکید بر رده‌بندی کتابخانه کنگره آمریکا (رشته کتابداری). تهران: دانشگاه پیام نور.

۵. فرشچی، معصومه. (۱۳۸۴). "بررسی تطبیقی رده تاریخ در اصطلاح‌نامه فرهنگی فارسی (اصفا) و رده DSR (در تاریخ ایران)". مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، ش ۶۴ (دی): ۴۳-۶۰.

۶. مجیدی، موسی. (۱۳۸۳). سازمان‌دهی مواد ۲ رده‌بندی. تهران: دانشگاه پیام نور.

۷. مختارپور، رضا. (۱۳۸۸). "بررسی گسترش رده تاریخ ایران در نظام رده‌بندی ده‌دهی

دیویی و مقایسه آن با گسترش رده تاریخ در نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ش ۴۵ (فروردین): ۱۸۳-۲۰۲.

۸. مطلبی، داریوش. (۱۳۸۹). "سخن نخست: رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای و نگرش جانب‌دارانه." کتاب ماه کلیات ۱ (۱۳): ۲-۵.

۹. مقدم، محمداقرا. (۱۳۷۳). درآمدی بر رده‌بندی علوم "طبقه‌بندی کتب." قم: کتابخانه عمومی حضرت آیه‌الله العظمی مرعشی نجفی.

10. Barbara L., A. (1973). *Comparison and evaluation of two classifications for law: Library of Congress Class K and Los Angeles County Law Library Class K-Law*, Thesis. Southern Connecticut State University, Connecticut.

11. Bury, S. (1984). National Library of Medicine Classification compared with Bliss class H. *Health Libraries Review*, 1(4), 179-190. DOI: 10.1046/j.1365-2532.1984.140179.x

12. Chang, Y.-W. (2012). A Comparison of Literature Classification Schemes in Dewey Decimal Classification and New Classification Scheme for Chinese Libraries. *Library Association Of The Republic Of China (Taiwan)*, 6(2), 115-137.

پیوست:

«به نام خدا»

استاد / متخصص گرامی

با سلام و احترام، نظر شخصی پیش رو جهت انجام فعالیت کلاسی در خصوص «مقایسه رده‌بندی‌های کتابخانه‌ای» می‌باشد. نظرات و تجربه‌های جمعی می‌تواند این پژوهش را در مسیر واقعی خود هدایت کند، لذا خواهشمند است با توجه به ملاک‌های ارائه شده در خصوص رده‌بندی‌های کتاب، میزان تطبیق آنها را با رده‌بندی‌های مورد نظر مشخص نمایید. پیشاپیش از همکاری شما استاد/متخصص گرامی سپاسگزارم.

هادی هراتی

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات تهران)

ردیف	ملاک‌ها	رده‌بندی ده‌دهی دیویی					رده‌بندی کتابخانه کنگره					رده‌بندی کتابخانه بیس					رده‌بندی کلون رانگلتان				
		کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس	کلاس	زیرکلاس		
۱	تناسب طبیعی با دانش و شناخت‌ها (تطبیق ترتیب موضوعات نظام رده‌بندی با واقعیت خارجی و دانش نمود واقعی)																				
۲	عدم ایستایی (جغرافیایی، مذهبی، سیاسی و...)																				
۳	برخوردهاری از اصول علمی و منطقی																				
۴	سازمندی و تعیین جایگاه مناسب منابع و آسان کردن دسترسی به کتاب																				
۵	شعول (زیورآرنده تمام موضوعات دانش) و جامعیت (فرانگیزی تمام فروعات یک موضوع در رده مربوطه)																				
۶	انعطاف و گسترش پذیری نسبت به موضوعات جدید																				
۷	سهولت استفاده توسط متخصصان سازمان‌دهی اطلاعات																				
۸	سهولت استفاده توسط استفاده کنندگان																				
۹	داشتن جدول برای شماره‌سازی (اسکان ترکیب چهریزه‌های یک موضوع یا اثر)																				
۱۰	پشتیبانی در برابر نیازهای روز افزون (روزآمد سازی)																				